

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ

Богдан Андрусишин, Віктор Бондаренко
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН НАПЕРЕДОДНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ ТА В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕТЬМАНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ XVII ст.

В статті аналізуються ключові етапи конфесійного життя в Україні в першій половині – середині XVII ст.

Ключові слова: Київська митрополія, Православна Церква в Україні, Уніатська Церква, Владислав IV, Петро Могила, Національна революція, Б. Хмельницький, греко-католики, православні.

Національна специфіка державно-церковних відносин XVI – XVII ст. в Україні характеризувалася рядом особливостей, основними серед яких були два паралельні процеси: (з 1621 р. діяло дві паралельні Київські митрополії – православна і унійна) остаточне оформлення автокефальних засад українського православ'я та формування ідеологічних доктрин українського уніатства, які однаково ґрунтувалися на національній основі. Провідні діючі церкви (Х. Філарет, М. Смотрицький, З. Копистинський, Й. Борецький) обґрунтували право Української Православної церкви на незалежне існування. Це було здійснено в тому числі і на основі рішень вищих урядових органів держави тощо. Однією з головних особливостей Православної Церкви в Україні, крім демократизму, соборноправності, обрядовості, системи свят, обрядів, проповідей, молитов, широкого використання української мови, було прагнення відстояти традиційні для Київської митрополії канонічний устрій, який базувався на незалежності від світської влади [1, с. 11 – 13].

За часів козацтва відносини між владними структурами і Церквою мали свої особливості і специфіку. Наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Православна Церква відігравала дуже важливу роль у житті козацтва і безпосередньо впливала на успішність дій, спрямованих на послаблення Речі Посполитої і піднесення національної самосвідомості українців. Національно-релігійне життя України того часу перебувало під впливом трьох чинників: православної ієрархії, уніатських владик та українського козацтва. Внаслідок особливостей своєї релігійності запорозькі козаки за святий обов'язок вважали участь у богослужіннях, релігійних обрядах, що дало можливість православним використати силу козаків для покращення матеріального становища своєї митрополії, а також протиставити її проти зміцнення позицій Уніатської Церкви і поширення уніатства в тих регіонах, де козаки контролювали ситуацію (в основному у Наддніпрянській Україні).

До початку Національної революції XVII ст., незважаючи на поодинокі випадки лояльного ставлення козацтва до Уніатської Церкви, греко-католицькі ієрархи не зуміли заручитися підтримкою козаків і, розглядаючи козацтво як деструктивний елемент, не допускали їх втручання у справи Церкви. Склалася ситуація, коли Уніатська Церква функціонувала незалежно від Константинопольського і Московського патріархів і досить

автономно в межах Католицької Церкви, прагнучи взагалі унезалежитись від світського загалу. Такі намагання наштовхувалися на різкий протест і несприйняття магнатів, частини шляхти, міщанства, а головне, козацтва, яке намагалося контролювати всі суспільно-політичні процеси країни.

Складовою проблемою функціонування моделі державно-церковних відносин на територіях запорозьких вольностей було їх регулювання звичаєвим правом, наказами військового керівництва та християнськими нормами співжиття. Сюди ж слід віднести й зовнішнє канонічне право Церкви, яке регулювало ставлення останньої, а також козацтва до інших вір і церков. Козацький імператив щодо іновірних був категоричним і передбачав прийом на Січі лише при умові прийняття, як християнами так і нехристиянами, обрядів Східної Православної Церкви, однак ця умова була досить формальною, бо не треба було подавати підтверджувальні документи, а досить було словесної заяви. Всі іновірні, які не погоджувалися на хрещення, в січову громаду не приймалися і мали покинути Січ. Перехрещені ж могли зробити будь-яку службу кар'єру. Особливо нетерпимим було ставлення козаків до католиків як гонителів православ'я.

Православна Церква з боку козацтва отримувала військовий захист, матеріальну підтримку (в питаннях господарської діяльності і землекористування запорозьке духовенство майже повністю залежало від Коша, який також розпоряджався призначенням та звільненням духовних осіб) тощо. Православна Церква користувалася монопольним правом духовно-морального впливу на січове товариство. Січова церква мала власну ієрархію, структуру, мережу культових будівель, монастирів, духовних святинь.

Козаки загалом тривалий час відігравали провідну роль у захисті духовних інтересів українців та білорусів. У силових діях козацтва, спрямованих на захист православ'я, що розпочалися з початку XVII ст., проглядаються прагнення до порятунку національної ідеології, якою на той час була віра. Козаки відзначилися в захисті та поверненні вірним православних святинь, таких як Софійський собор та Києво-Печерська лавра, вони найрішучішим чином сприяли відновленню української православної ієрархії, а згодом і великі козацькі повстання відбувалися під гаслами захисту прадідівської віри.

Козаки були реальною силою, що потенційно могла відновити державність України, тому саме вона, найбільшою мірою і найбільш ефективно обстоювали православ'я як духовну основу державності українців. Така їхня боротьба була і є зразком того, як однопорядкові політичні, військові та духовні потуги синхронізують свою діяльність заради збереження національної ідентичності. Цей фрагмент історії державно-церковних стосунків в Україні зайвий раз демонструє дієвість такої солідарності, яка проявлялася на противагу офіційній державній політиці Речі Посполитої в галузі церковного життя.

Яскравим прикладом підтримки козаками духовно-релігійних засад власного народу можуть стати уже згадані вище зусилля козацької старшини, спрямовані на відновлення православної ієрархії 1620 р. Польська влада, прагнучи створити сприятливі умови для просування католицизму на Схід, довела справу до того, що православні українці уже не могли власними зусиллями відновити ієрархію своєї церкви, що загрожувало їй загибеллю. Тоді козаки увійшли у спілкування з Єрусалимським патріархом Феофаном, який знаходився в Москві, а на зворотному шляху пообіцяв висвятити єпископів для українців та білорусів. Знаючи про підступні плани польської влади не допустити цих

освячень, козаки, за даними Густинського літопису, зустріли патріарха Феофана у прикордонному місті Путивлі, «оточили його сторожею, як бджоли матицю свою» і доправили до Києва. Тут було висвячено шістьох православних єпископів, а козаки ще більше року опікувалася долею патріарха, аж доки не створилися сприятливі умови для відправки його до Палестини.

Вся ця акція свідчить не лише про глибоке розуміння козацькою старшиною складнощів поточного моменту у православ'ї та значення канонічного висвяченої ієрархії для збереження Церквою свого впливу на перебіг подій в середовищі українців та білорусів, але і про впливовість козацтва та його здатність вирішувати найскладніші завдання на користь власного народу в обхід протилежних побажань і тиску з боку іновірної влади.

Подальший етап історії державно-церковних відносин в Україні пов'язаний з радикальними змінами у політичній верхівці Речі Посполитої, що настали зі смертю короля Сигізмунда III, який впродовж 45 років посідав польський трон і, як уже зазначалося, був жорстким провідником прокатолицької політики на українських та білоруських землях. 1632 р. Сигізмунд III помер, а йому на зміну прийшов прихильник ідеї релігійної толерантності Владислав IV.

З урахуванням невдоволення в середовищі православних новий король змінив вектор державної політики в галузі церковного життя. З його ініціативи були сформульовані «Пункти заспокоєння обивателів Корони і Великого Князівства Литовського руського народу грецької релігії» – документ, що був покликаний унормувати взаємовідносини між православними, з одного боку, і греко- й римо-католиками – з другого, та привнести спокій в середовище покривджених православних.

«Пункти» 1632 р. в загальних рисах зводилися до серйозних новацій в державно-церковних та міжцерковних відносинах на території Речі Посполитої, які, природно, безпосередньо торкалися і українських, і білоруських земель. Документ визнавав за Православною Церквою право на повноцінну релігійну, освітню, видавничу та інші види діяльності і зберігав за православними право займати міщанські посади; зберігалося право на діяльність православних братств; чітко регламентувався розподіл церковних маєтностей, особливо коли йшлося про древні релігійні осередки чи місця паломництва; до дрібних подробиць врегульовував питання призначення та облаштування місць осідку усіх православних єпископів; встановлював інститут комісаріату, що повинен був здійснювати справедливий розподіл церковних маєтностей у населених пунктах, де між греко-католиками та православними почалися суперечки за храми та іншу церковну власність; закріплював за православними усі важливі святині Києва та околиць, за винятком Видубицького монастиря; гарантував людям право вільного вибору віри та пастирської опіки; обидві протиборствуючі сторони повинні були припинити публічні суперечки і образливі випадки одна проти одної. Церкви-суперечниці повинні були «... наукою і добрим прикладом підтримувати згоду і любов, – зазначалося в документі, – а винні у породженні насильства та неспокою каралися як порушники громадського спокою».

Однак втілити в життя вдалося небагато положень, що входили до згаданого документа. Центральна польська влада навіть при бажанні не могла перебороти спротив місцевих політично-релігійних еліт, що не бажали здавати свої позиції. Владислав IV, окрім названого в царині державно-церковних та міжцерковних зносин, став автором ще

однієї ідеї, що увійшла до церковної історії під назвою Універсальної унії, датованої серпнем-вереснем 1636 р. Її суть зводилась до того, аби православні та уніати досягнули згоди між собою та обрали єдиного патріарха. Не вдаючись, у даному випадку, до поглибленого аналізу цього документа, зазначимо, що він передбачав формальні зв'язки об'єднаної Церкви з Царгородським патріархом і фактичне її підпорядкування Папі Римському. Така постановка питання до певної міри пояснювалася тодішнім плачевним становищем Царгородської патріархії, однак вона не була сприйнята православними, оскільки насправді означала б їхній відхід від православ'я до католицизму, а не творення власне українського православного патріархату. Ця позиція православних українців була підтверджена Київським обласним собором 1640 р. під проводом митрополита Петра Могили.

Після 1632 р. Православна Церква на теренах Речі Посполитої була зреформована митрополитом П. Моголою і фактично отримала офіційний статус, піднявшись на якісно новий рівень розвитку і перейшовши до нової моделі державно-церковних відносин. Ієрархія визначила нові шляхи боротьби за утвердження своєї Церкви в іновірній державі з дискримінаційними антиправославними законами прокатолицької більшості у сеймі тощо. П. Могола використав для будівництва відносин Церкви і держави позитивний досвід інших церков, зокрема, католицької.

Козацтво у 30-ті роки XVII ст. продовжувало зберігати вірність принципу безкомпромісної боротьби з Уніатською Церквою, не розуміючи, що це гасло вже вичерпало себе і головним зараз є досягнення взаєморозуміння двох церков, а не протистояння між ними. В зазначеному контексті ми можемо говорити не про класичні державно-церковні моделі стосунків, а про національно-релігійні та національно-конфесійні відносини, особливо якщо це стосується періоду після Берестейської унії і до початку Національної революції в Україні. Визначальним змістом даного етапу була запекла боротьба між представниками Православної та Уніатської церков за першість представляти український народ на теренах Речі Посполитої, за право посідання єпископських кафедр, що визначало належність єпископії до тієї чи іншої Церкви, за право володіння храмами, монастирями, церковними маєтностями, підпорядкування собі якнайбільше парафій та церковного майна. Одним із головних чинників, що сприяв дестабілізації суспільно-політичного життя в Україні були двозначні дії польського уряду, який вибрав політику загравання з обома українськими церквами, підтримуючи Католицьку Церкву і одночасно зміцнюючи свої позиції [2, с. 47 – 52].

У 20 – 30-ті рр. XVII ст. вищий клір Уніатської і Православної Церков висловив прагнення знайти шляхи взаєморозуміння та налагодити діалог для вироблення засад мирного співіснування з метою протистояння втручання іноземних владних структур у життя краю. Однак ці спроби зазнали невдачі, вони не змогли зняти напруження в суспільстві і відвернути Національну революцію в Україні.

Грубе ігнорування інтересів православних стало однією з причин козацьких воєн під проводом Богдана Хмельницького. В історичній літературі, як вже зазначалося, є величезна кількість свідчень відданості козаків православ'ю. Захист православ'я став своєрідною ідеологією козацьких воєн за політичну, соціальну та культурно-національну незалежність власного народу. Ця природна для середньовіччя причина релігійної легітимізації інтересів протиборствующих сторін проявилася з самого початку активної фази збройної боротьби Богдана Хмельницького проти Польської корони. За словами

М. С. Грушевського, такий підхід був «... найбільш популярним, найбільш ідеальним, який найкраще міг служити для оправдання і освячення повстання в очах і своїх і чужих» [3].

Уже з листування Богдана Хмельницького як очільника майбутньої Гетьманської держави з польським королем Яном Казимиром проглядається весь радикалізм гетьмана у питаннях віри, що зводилося до повного скасування унії на українських та білоруських землях. Натомість, як державний лідер, Богдан Хмельницький мав широку програму сприяння зміцненню позицій православної церкви. Власне ці два пункти і склали собою серцевину державної політики Гетьманської держави щодо релігії та церкви.

У лютому 1649 р. Хмельницький ставив у питанні організації церковного життя наступні вимоги: 1) та, гірше за турецьку, неволя, яку терпить через унію український народ, повинна бути припинена, себто, як споконвіку було, те і тепер залишалось би тільки одна Русь старого грецького загалу, а владцтво і всі церкви всюди в Короні й Литві, залишались би за руським (українським й білоруським) народом; імені щоб унії не було, а тільки римські і грецькі обряди, як це було тоді, коли Русь сполучилась з Польщею; 2) Київським воєводою повинен бути руський з походження і грецької релігії, щоб не нападав, як нинішній, на церкви Божі; 3) Київському митрополитові дається місце в сенаті перше після примаса польського; 4) Костьоли й монастирі католицькі в Києві, які є, там і залишаються, єзуїтів і єзуїтських шкіл в Києві не може бути.

Перелічені вимоги на тлі військових перемог над польськими військами були розширені та поглиблені у «Зборівських умовах», що стало результатом переговорів між представниками гетьмана Богдана Хмельницького та польського короля Яна Казимира. Щоправда результати цих переговорів оприлюднені не у формі договору, а як «Декларація ласки короля, даної на пункти прохання війська Запоріжського». 18 серпня 1649 р. цей документ з'явився вже на світ після затвердження його сеймом, але вже під назвою «Апробація об'явлення нашої милості до війська Запоріжського». Обсяг прав, що містилися в цьому документі, був меншим ніж того вимагали «Зборівські умови», однак загальна картина державної політики Гетьманської держави щодо церковного життя виглядала такою, що розвивається по висхідній у праві захисту державно-релігійних інтересів власного народу.

Військові поразки козаків у літній компанії 1651 р. (битва під Берестечком) призвели до часткової втрати досягнутих тут завоювань. Однак безумовним досягненням усього цього періоду боротьби стало те, що козаки практично відновили на Гетьманській Україні віросповідну монолітність.

У створеній у результаті Національної революції Українській гетьманській державі Б. Хмельницького та його наступників православ'я стало державною релігією, а Православна Церква набула статусу національної. В стосунках православного духовенства й державної влади головним стало те, що Православна Церква почала представляти не лише український народ, а й незалежну державу, в якій цей народ жив. За підтримки гетьмана відбулося посилення Церкви у суспільстві. Православній Церкві відводилася роль генератора єдиної ідеології в державі, а ідея захисту своєї віри згуртувала суспільство і обґрунтовувала необхідність побудови власної держави, яка, у свою чергу, мала захистити панівну духовну інституцію перед католиками та уніатами.

У такій архітектоніці Уніатська Церква виключалася із структури гетьманської держави. Б. Хмельницький, хоч і розумів, що українець, ставши уніатом, не перестав бути

українцем, але водночас не міг допустити в той час існування в державі двох церков, що загрожувало б внутрішній стабільності суспільства.

У період Національної революції та й протягом всієї другої половини XVII ст. були характерними переходи з унії у православ'я і навпаки. Спостерігається також активізація участі українських церковних діячів у національно-політичних процесах, посилення їх впливу на формування політичних пріоритетів окремих гетьманів України, коли вищі ієрархи Церкви впливали на визначення політичного курсу держави, маючи за головну мету відстояти Українську державу як гаранта існування Української Православної Церкви [4, с. 20 – 24].

Як і Б. Хмельницький, так і його наступники намагалися зліквідувати уніатську митрополію на Правобережжі. Коли в січні 1654 р. була заключена Переяславська угода, в результаті якої Україна потрапила під протекторат Москви, то питання присутності тут Греко-Католицької Церкви знялося само по собі.

Однак клич – «воліємо під царя Восточного Православного», – як відомо, ні до утвердження державності України, ні до незалежнення її Православної Церкви не привів.

Після 1654 р. Лівобережна Україна перейшла до складу Російської держави. Політичне з'єднання України з Московією логічно вело і до церковного з'єднання. Розуміючи це, вищі українські церковні ієрархи рішуче протистояли цьому, називаючи навіть Б. Хмельницького зрадником.

Українські ієрархи бачили, що зміна юрисдикції призведе до зміни моделі державно-церковних відносин в Україні, оскільки централізована Московська держава, в якій панував цезаропапізм, вимагала і централізації церкви. Серед українських православних ієрархів не було єдності у ставленні до проблеми автокефалії Православної Церкви, вони не зуміли виробити єдиної політичної програми дій щодо збереження Національної Православної Церкви, що у найближчі 30 років призвело до втрати конфесійної незалежності й тяжко позначилося на становищі Української держави.

Після смерті гетьмана Богдана Хмельницького у 1657 р. спостерігалися спроби козацької верхівки балансувати між Московією і Варшавою, добиваючись певних вигод для Церкви свого народу. До цих спроб слід віднести Гадяцький та Чуднівський договори відповідно 1658 та 1660 рр., укладені гетьманами Іваном Виговським та Юрієм Хмельницьким з Польщею. Вони спрямовувалися на досягнення миру між поляками та українцями, коли б вільно могла сповідуватись як православна, так і католицька релігія, а різниця у вірі не тягла б за собою ущемлення в правах. Однак Україну вже розривали внутрішні протиріччя, що особливо гостро проявилися після розгрому московського війська у 1660 р. під Чудновом. Тоді Україна, незважаючи на Переяславську угоду, виступила на стороні Польщі, що призвело до пришвидшення розколу на Лівобережну та Правобережну Україну, де відповідно домінував московський і польський впливи. Військо Запорізьке, Лівобережжя і Правобережжя отримали своїх гетьманів, почалася громадянська війна, яка закінчилася драматичним періодом «руїни». Таким чином створилися ідеальні умови для духовно-релігійного підпорядкування України сусіднім державам. Уже Андрусівський договір 1667 р. між Польщею і Московією, що перед цим воювали поміж собою, закріпив Лівобережну Україну та сам Київ за Московською державою, а Правобережну – за Польщею.

Андрусівське перемир'я 1667 р. призвело до змін політичних векторів Речі Посполитої, яка, бажаючи зміцнитися на Правобережній Україні, взяла курс на підтримку

уніатів. Правобережне уніатське духовенство, побачивши негативне ставлення гетьманської держави до своєї церкви, пішло на відкрите співробітництво з правлячими колами Речі Посполитої, водночас продовжуючи відстоювати національні ознаки Греко-Католицької Церкви, що забезпечувало їм популярність і підтримку населення, яке розчарувалося у політичних ідеалах козацтва та консерваторській політиці правобережних гетьманів. Новий морально-політичний статус призвів до значного посилення позиції уніатської митрополії і водночас до послаблення впливу Православної Церкви [5, с. 60 – 68].

Вслід за політикою почалася і церковна руїна. В наступні роки на київській кафедрі було два, а то і три митрополити, а гетьман Лівобережжя Брюховецький вимагав від Москви прислати сюди свого митрополита. Згодом царгородський патріарх Парфеній дає згоду на висвяту архімандрита Інокентія Гізеля на Київського митрополита у Москві без участі представників Константинопольського патріархату (1670 р.), а гетьман Іван Самойлович та Московський патріарх Йоаким завершують справу підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату. Уже митрополит Гедеон Святополк-Четвертинський у 1685 р. обирається на Київську кафедру без зносин з Константинопольським патріархатом і затверджується Московським патріархатом. Завершується період підпорядкованості Київської митрополії Константинополю, вона стає складовою частиною Московського патріархату.

Державно-церковні відносини, таким чином, переживають якісну зміну, оскільки церква в Україні перетворюється на об'єкт впливу іншого політичного центру та іншої держави, а не власної політичної верхівки та Української держави. 1686 р. став завершальним рубежем, з одного боку, повного перепідпорядкування Київської митрополії від Царгорода до Москви, а з другого – з причин розірваності територій колись єдиної митрополії між Польщею і Московською державою на Лівобережжі та Правобережжі склалися зовсім різні моделі державно-церковних стосунків, що диктувалися позицією цих двох держав у царині церковної політики. Якщо говорити про дві домінуючі вже тоді величини релігійного життя українців – православ'я та греко-католицизм, то на Правобережжі в наступний період суттєвих утисків зазнали православні, а на лівобережних територіях – відповідно греко-католики. Долю перших визначили пункти «Вічного миру», укладеного між Москвою і Варшавою 21 квітня 1686 р., а других – сам факт входження Київської митрополії до складу Московського патріархату.

Очевидно, що ні православні на Лівобережжі, ні греко-католики на Правобережжі України не отримали якихось відчутних переваг. Навпаки, їхні церкви все більш жорстко підпорядковуються центрам політичної та духовно-релігійної влади Московської держави та Польщі, а не власним інтересам та інтересам власного народу. Втративши політичний ґрунт, Київська митрополія швидко еволюціонує в бік рядопокладеної складової Московського патріархату.

Як сам акт приєднання Київської митрополії до Московського патріархату, так і поступова втрата нею свого особистого статусу, стають можливими значною мірою саме завдяки політичному фактору – підтримці турецької влади, що спонукало Царгородського патріарха Діонісія до перепідпорядкування Київської митрополії Москві та зусиллям політичної верхівки Московського царства, які спрямовувалися на обмеження «вольностей» українців, у тому числі і в галузі церковного життя. Греко-Католицька

Церква на Лівобережжі терпіла постійні утиски з причин особливих відносин влади з православною церквою, аж доки в кінці XVIII ст. справа не дійшла до спроб офіційного скасування цієї Церкви.

У свою чергу на Правобережжі страждали православні. Зі згоди та за підтримки державної влади Польщі наприкінці XVII – на початку XVIII ст. від Київської митрополії до Греко-Католицької Церкви відійшли західноукраїнські єпархії, а самі греко-католики так і залишилися в очах польської влади силою, що не вповні заслуговує на довір'я та не сприяє цементуванню держави. Таким чином, відсутність власної держави боляче вдарила по українських церквах, зробивши їх об'єктом впливу чужих державних утворень та церков інших народів.

Сприйняття державно-церковних відносин кожної історичної епохи в українських землях є особливим і визначається безупинною зміною політичних ситуацій, зміною королів і гетьманів, а разом з тим і зміною їхнього ставлення до Церкви.

Джерела та література:

1. Борисенко В., Візер С. Державотворчі та національно-духовні процеси в Україні першої половини XVII ст. – К.: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 154 с.
2. Візер С. Православна церква і національний-визвольний рух в Україні у 30-ті роки XVII ст. // Наукові записки. Історичні науки: Зб. наук. Статей НПУ імені М. П. Драгоманова. – К., Переяслав-Хмельницький, 2002. – Вип. 47.
3. Грушевський М. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1995. – Т. 6.
4. Візер С. Православна церква в планах і діяльності Б. Хмельницького // Вісник Київського інституту “Слов’янський університет”. – 2000. – № 7.
5. Візер С. Позиція православних ієрархів у політичному житті України 1657 – 1685 рр. // Наукові записки. Історичні науки: зб. наук. статей НПУ ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – Вип. 36.

Аннотація

В статтє анализируются важнейшие этапы межконфессиональных отношений в Украине первой половины – середины XVII ст.

Ключевые слова: Киевская митрополия, Православная Церковь в Украине, Униатская Церковь, Владислав IV, Петр Могила, Национальная революция, Б. Хмельницкий, греко-католики, православные.

Annotation

The article analyses main moments of confession life of Ukraine in the first part of – in the middle of XVII century.

Key words: Kyiv Metropolis, the Orthodox Church in Ukraine, Uniate Church, Wladyslaw IV, Peter Mohyla, The National liberation revolution, B. Khmelnytsky, Greek Catholics, Orthodox.